

XINALIQ – BƏNZƏRSİZ ESTETİKA QAYNAĞI KİMİ...

Musa Əmiraslanov

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının dissertantı

E-mail: musaamiraslanov@mail.ru

Azərbaycan təsviri sənətində özündə uzaq-yaxın memarlıq tariximizi yaşadan çoxsaylı tikililəri tərənnüm edən əsərlər kifayət qədər çoxdur. Qədim İçərişəhərə, onun cəlbediciliyini şərtləndirən Qız qalası və Şirvanşahlar sarayına, Əcəmi Naxçıvanının Şərq memarlığını şöhrətləndirən Mömünə xatun və Yusif Küseyr oğlu türbələrinə, Naxçıvandakı digər tarixi-memarlıq abidələrinə, eləcə də yurdumuzun başqa bölgələrindəki məşhur tikililərə həsr olunmuş rəngkarlıq və qrafika nümunələri belə bədii nümunələrdir. Ötən əsrin ortalarında tanınmış fırça ustası M.Rəhmanzadənin Qubanın ucqar dağ kəndinə səfərindən sonra ərsəyə gətirdiyi və sərgidə nümayiş etdirdiyi silsilə qrafika nümunələri zamanında respublikanın digər fırça ustalarının da marağına səbəb olub. O vaxtlar rəngkar və qrafika ustası kimi tanınan R.Babayev və C.Müfidzadənin Xinalığa üz tutmaları da məhz həmin sərginin nəticəsi sayıla bilər.

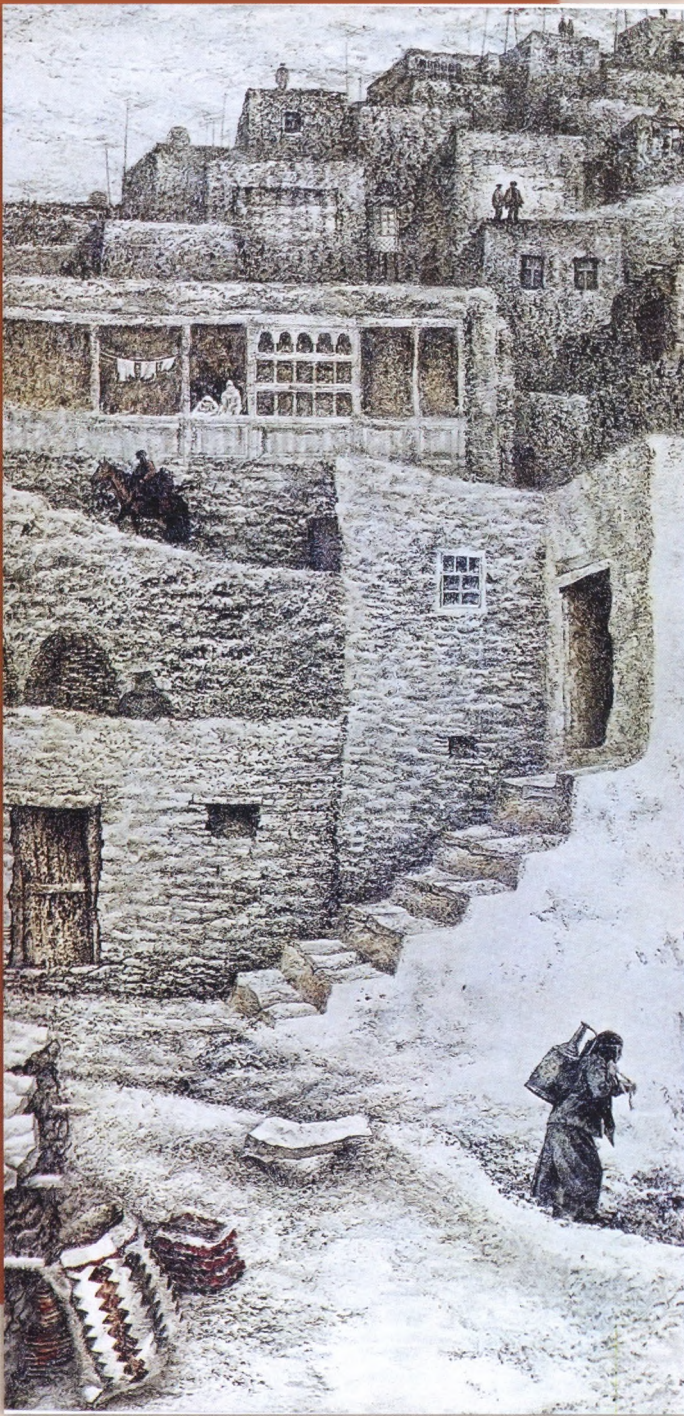
Öncədən deyək ki, bu üç fırça ustasının Xinalığa həsr olunmuş əsərlərində ilham qaynağı eyni olsa da, onların hər birinin qədim yaşayış məkanına bədii baxışı bütün mənələrdə bir-birindən fərqlidir. Təbii ki, bunu, ilk növbədə, həmin sənətkarların fərqli dünyagörüşünə və sənət kredosuna malik olmaları şərtləndirir.

1978 və 1987-ci illərdə Xinalıqda olan Cəmil Müfidzadə üçün səfəronrası yaratdığı qrafik silsilə formalaşmaqda olan maraq dairəsində yeni səhifə idi. Belə ki, "Xinalıq" silsiləsi bir obyekt kimi rəssamın əvvəlki ilham qaynaqlarından seçildiyindən, kəndin tikililərinə və insanların gündəlik qayğılarına bədii münasibətdə də fərqli estetik yanaşma duyulur. Başqa sözlə desək, sənaye mövzulu silsilələrində təxəyyülün gücünə tapınmaq lazım gəlirdisə, burada isə yalnız gördüklərini kağızda gerçəkləşdirmək qalırdı. Bununla belə məkanın real tutumu ilə də başqalarına cəlbedici və maraqlı görünə biləcək motivlərə özünəməxsus əlavələri ilə rəssam bu qeyri-adi biçimli memarlıq tikililərində hiifz olunan, ancaq ilk baxışda görünməyən gözəllik qaynaqlarını üzə çıxarmağa, onları başqaları üçün də estetik dəyərə çevirməyi bacarmışdır. Bütün bunlar özündə bənzərsiz memarlıq xüsusiyyətlərini yaşadan qədim kəndin bədii obrazını yaratmağa imkan verib. Yeri gəlmişkən deyək ki, bir çox hallarda o, qrafik vasitələrin gücsüzlüyünü hiss etdiyindən, həmin motivləri həm də yağılı boya texnikasında işləmişdir.

Rəssamın qarışıq texnikada yaratdığı "Xinalığın yolu" (1980) silsilənin maraqlı əsərlərindəndir. Motivin cəlbedici olmasının kökündə dağ başında qərarlaşan kəndin ümumi silüetinin duyulması cazibəsi durur. Bu gözəllikdə özünəməxsus estetik qaynaq taparaq ümumi görünüşün qayadan yonulmuş daş abidəyə bənzədilməsini məkanı səciyyələndirə biləcək obrazlı bədii həll saymaq mümkündür. Dağlarının zirvəsi buludlara toxunan şəkildə təqdim olunan kəndin atəyində görünən iki atlının təsviri ilə üz-üzə qoyulmasında Xinalığın əzəmətini və möhtəşəmliyini göstərmək istəyi duyulur. Motivin cəlbediciliyinə rəğmən demək olar ki, silsiləni təşkil edən digər kompozisiyalar da haqqında söz açdığımız "Xinalığın yolu" kimi gözənlənməz və maraq doğurandır.

Qarışıq texnikada yaradılmış "Xinalıq" (1980) lövhəsində isə rəssam orijinal görkəmə malik kəndin ümumi görüntüsünü əks etdirib. Zamanın axarında öz əzəli görkəmini yalnız genişlənməklə nisbi olsa da dəyişən Xinalığın, əslində, tikililərinin planlaşdırma – inşa prinsipi dəyişməz qalmışdır. Bu mənada adını çəkdiyimiz əsərdə günəşli havanın təsiri altında tikililərin ənənəviləşən forma-

biçimində yaranan işıq-kölgə təzadı cəlbedicidir. Belə ki, bu cizgi qarşılıqlı onları memarlıqlarına xas estetik tutumun daha da qabarıq təqdim olunmasına güclü təsir göstərmişdir. Yerini dəyişənliyi duyulan relyefində üst-üstə sıralanan bu evlərin ümumi görkəmində dağ kəndinin obrazlı görkəmini səciyyələndirəcək bədii əlamətlər kifayət qədərdir.

"Kəndin başlanğıcı" (1983) adlanan qrafik lövhədə isə cəlbediciliyi birmənalı olan ümumi panoramanın bir hissəsi təqdim olunub. Qarışıq texnikada ərsəyə gətirilmiş kompozisiyada görüntünün fraqmentvari tədimatı müəllifin məkanın qəribəliyini şərtləndirən bədii xüsusiyyətləri daha qabarıq göstərmək istəyindən qaynaqlanır. Tünd rənglərlə ifadələnmiş sərt biçimli daş evlərin qarşılığında kompo-

zisiyanın daha soyuq çalarlarla işlənmiş çayın torpağın sinəsində dolanbac iz salan romantik təqdimatı bilavasitə yerli təbiətin rəngarəngliyini, həm də kəndin qərarlaşdığı məkanın əzəmətini bədii tutumda vurğulayır...

Yaradıcılıq axtarışlarında məkanla bağlı bədii həll formalarını – yerli memarlığın səciyyəvi xüsusiyyətlərini və kompozisiyaya daxil etdiyi atributları mənalandırmağa üstünlük verən Cəmil Müfidzadə "Xınalıq" silsiləsində də belə bədii vasitələrdən bəhrələnmişdir. "Yüz illik tarix" (1986) əsərində bunu müşahidə etmək mümkündür. Reallığı əks etdirən kompozisiyada yastı damın üzərində görünən ağbirçək qadın, əslində, öz evinin... həyatındadır. Çünki buradakı daş evlərin damı çox vaxt başqa yerdə rast gəlinməyən bir funksiya daşıyıcısı olmaqla, o biri evin həyəti kimi düşünülmüşdür. Əlini belinə qoyub nəzərlərini uzaqlara zilləyən ağbirçəyin pozasındakı inam həm onun illərin sınağından şərəflə çıxmasına, bilavasitə gözünün nuru və əllərinin seyrini yaşadan əlvan xalça, həm də uzun sənətkar ömrünün mənalılığına işarədir. Rəssam əsərin rəng həllində həm fiqurun, həm də qədim sənət nümunəsinin nəzərəcarpacaq təqdiminə çalışmışdır...

Xınalıq səfərində bu yerlərin qəribə tutumlu memarlığı ilə yanaşı, həm də yerli sakinlərin gündəlik qayğılarını da müşahidə edərək bədiiləşdirib. Bu mənada onun motivlərinin təbiiyi ilə diqqətçəkən "Xınalıq. Çoban" (1980), "Suya gedən" (1986), "Alatoranlıq. Sudan gələn" (1982), "İntizar" (1982), "Bulaq başında" (1984), "Xınalıq. Sudan gələn qızlar" (1986) və s. lövhələrinin adını çəkmək mümkündür.

Qarışıq texnikada işlənmiş "Xınalıq. Çoban" lövhəsi ilk baxışda mənzərə janrlı görünsə də, əslində, özündə təbiətlə buraların çətin şəraitində çorayını heyvandarlıqdan çıxaran insanın ümumiləşdirilmiş obrazını qovuşdurmaqla əmək ətirli lövhənin yaranmasına nail olmuşdur. Möhtəşəm sərt qayalığın atəyində sürüsünü otaran çobanın ifadəli silueti uca dağın zirvəsini "fəth etməyə" tələsən bəyaz buludların yaratdığı romantik aura işıqlı fonunda cəlbedici və təsirli qəbul olunur...

Rəssamın kənd qızlarının bir yerə toplaşmaları daha çox müşahidə olunan bulaq başına bədii münasibəti ona bir neçə əsər yaratmağa imkan vermişdir. "Suya gedən" (1986) əsəri belə yaddaqalan qrafik lövhələrdəndir. Məkana bir çox işlərdən fərqli rəqursdan göz qoyan müəllif bütünlükdə əsərin bozumtulluq andıran koloritinə ön plandakı xurcunun nikbin boyaları, su dalınca yollanan çiyini səhəngli qadının və bu səhnəni izləyən kişinin təsvirini daxil etməklə, motivin dinamik tutum almasına nail olmuşdur.

Yağlı boya ilə çəkilmiş "Bulaq başında" (1984) tablosunu əvvəlki motivin davamı sayə bilərik, əgər dağ kəndindəki tikililərin özünəməxsusluğu qabardılan lövhələrdə kompozisiyanı təşkil edən detalların bir-birinə yaxınlığı duyulursa... Bulaq başının təqdimatında rəssam məkanın nəzərəcarpacaq genişliyinə tamaşaçısını inandırmağa çalışıb. Kəndin lap qurtaracağında yerləşən bulağın əlvan geyimli qızlarla əhatələnməsi kompozisiyaya nikbinlik bəxş edir...

Rəssamın "Alatoranlıq. Sudan gələn" (1982) tablosunu əvvəlki əsərin davamı kimi qəbul etmək olar. Fərqli görüntü qadının sudan qayıtması, bir də evlərin arası ilə yuxarı qalxan atlinin və ətrafı seyr edən insanların təsviridir. Ancaq motiv fərqli rəng həllindədir. Bunun

elə əsərin yeni adını şərtləndirdiyini nəzərə almaqla demək lazımdır ki, kolorit seçimi həm də rəssamın təsvirə ovqat yaratmaq gücü bəxş etmək istəyindən irəli gəlmişdir...

Bulaq mövzusunun "Xinalıq. Sudan gələn qızlar" (1986) tablosu ilə tamamlayan rəssam burada bulaq başından geri dönən qız-gəlini nikbin ovqatda təqdim etməklə ümumi kompozisiyanın duyğulanıdırıcılığına nail olub. Səhəngli qızlar isti günəş şüalarına bələnmiş kəndə, daş evlərlə əhatələnmiş küçəyə xüsusi cəlbədicilik verir.

Silsiləyə daxil olan digər əsərlərdə də Cəmil Müfidzadənin dərin müşahidə qabiliyyətinin nəticələrini görmək mümkündür. Bu mənada onun "Üç qardaş" (1985), "Xinalıq. Söhbət" (1988), "İntizar" (1982), "Xinalıq. Qocalar" (1989) və sair lövhələrində motivlərə dərin bədii-psixoloji tutum verdiyini söyləyə bilərik. ♦

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan incəsənəti (K.Kərimov, R.Əfəndiyev, N.Rzayev, N.Həbibov). Bakı, 1992, 344 səh.
2. Əliyev Ziyadxan. Cəmil Müfidzadə. Cizgilərə hopan ömür. Bakı, 2010, 212 səh.
3. Петров-Стромский В. Связь времен. Москва, 1988, 120 стр.

Резюме

В Азербайджанском изобразительном искусстве есть достаточно много произведений, отражающие памятники многовековой истории национальной архитектуры. Серия графических работ Народного художника Азербайджана Джамиля Муфидзаде, посвященные Хыналыку, являются именно таковыми. Серию, изобразительно рассказывающую историю этого древнего селения, можно смело назвать достойным вкладом в наше искусство. После посещения Хыналык в 1978 и 1987 гг., автор создает графическую эпопею, которая становится новой страницей в его только что формирующемся ареале интересов. Серия «Хыналык» оказалась отличительной от предыдущих серий своим источником вдохновения, а также эстетическим подходом и художественным отношением мастера к постройкам горного села и бытовым заботам местных жителей. Другими словами, если Муфидзаде в предыдущих работах на промышленные мотивы опирался на силу вдохновения, то здесь он переводит на листы увиденное как есть. Следует отметить, что он в изображении реальных мотивов добавляет своеобразные штрихи, что помогает выявить в этих уникальных построениях своеобразный источник красоты, который нельзя увидеть обычным взглядом. Впоследствии все это стало источником эстетического вдохновения и для других мастеров графики и живописи. Художник сумел создать образ древнего селения, имеющий неповторимые архитектурные особенности. Чувствуя иногда бессилие графических средств выражения определенных мотивов, Муфидзаде в таких случаях приступал писать маслом. В этом смысле, интересны произведения «Дорога в Хыналык», «Вид Хыналыка», «Начало селения», «Хыналык. Пастух», «За водой», «Рассвет. Возвращение девушек с родника», «Хыналык. Беседа», «Хыналык. Старики» и др.

Ключевые слова: горное селение, архитектура, каменные постройки, смешанная техника, графика, образ, древний, вдохновение.

Summary

There are many works in Azerbaijani fine arts, glorify numerous buildings that have a long history of architecture. The series of works by the People's artist Jamil Mufidzade dedicated to Khinalig is one of these examples. The "Khinalig" series, which is an expression of his unique artistic attitude to this ancient place, can be considered a worthy contribution to Azerbaijani art. The graphic series created by Jamil Mufidzade in Khinalig between 1978 and 1987 was a new page in his emerging interest. As the Khinalig series has been selected as an artist's previous sources of inspiration, it also has a different aesthetic approach to the village's structures and daily care for people. In other words, if he had to worship the power of imagination in his previous industry-themed sequences, he would have to realize what he saw on paper. However, he has made some additions to the motives that may appear attractive and interesting to others. He was able to discover the sources of beauty that were preserved in these unusual shaped architectural structures, but which at first glance did not appear, and made them aesthetic value for others. All this allowed him to create an artistic image of the oldest village, preserving its unique architectural features. By the way, in many cases, he felt that graphics tools were powerless, so he worked on the same techniques as oil painting. For example, we can especially emphasize "The road of Khinalig", "View of Khinalig", "Beginning of the country", "Khinalig. Shepherd. Going for the water", "Semi-darkness, coming from the spring", "Anxiety", "At the spring", "Three brothers", "Khinalig. Girls, coming from spring", "Khinalig. Talk", "Khinalig. Old people" and other works.

Key words: mountain village, architecture, stone houses, mixed techniques, graphics, image, ancient, inspiration.